

ПРИНЦИПИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЇХ ПРАКТИЧНЕ ВТІЛЕННЯ

Місцеве самоврядування є важливою складовою демократичної держави, оскільки забезпечує право громадян брати участь у вирішенні питань місцевого значення. У Конституції України закріплено основні принципи місцевого самоврядування, які визначають його організацію, повноваження та гарантії діяльності. Саме через систему місцевого самоврядування населення може безпосередньо впливати на розвиток своїх територіальних громад, вирішення економічних, соціальних та культурних питань.

Актуальність цієї теми полягає в тому, що у сучасних умовах розвитку України особливого значення набуває процес децентралізації влади, спрямований на розширення повноважень органів місцевого самоврядування та підвищення їхньої ефективності. Практичне втілення конституційних принципів дозволяє громадам самостійно управляти місцевими ресурсами, розвивати інфраструктуру та забезпечувати потреби населення. Водночас існують певні проблеми реалізації цих принципів, пов'язані з фінансовим забезпеченням, взаємодією з органами державної влади та рівнем відповідальності посадових осіб.

Метою даної роботи є дослідження принципів місцевого самоврядування, закріплених у Конституції України, а також аналіз їх практичного втілення у сучасних умовах.

Вперше основи місцевого самоврядування були закріплені в Європейській хартії місцевого самоврядування, яка визначила його як один із ключових принципів демократичної держави. У документі наголошується, що принцип місцевого самоврядування має бути визнаний у національному

законодавстві та, за можливості, закріпленій у конституції. Його головна ідея полягає у забезпеченні права громадян брати участь у вирішенні питань місцевого значення через органи місцевої влади.

Європейська хартія місцевого самоврядування встановлює низку базових принципів. Зокрема, місцева влада повинна формуватися на демократичних засадах і бути максимально наближеною до населення. Органи місцевого самоврядування мають володіти реальною автономією у прийнятті рішень у межах своєї компетенції, а також бути забезпеченими достатніми фінансовими та матеріальними ресурсами для виконання своїх функцій. Важливим є також принцип гарантування захисту прав територіальних громад і органів місцевого самоврядування, що забезпечує їхню стабільність і ефективність.

В Україні принципи місцевого самоврядування закріплені в Конституції України. Вони базуються на засадах верховенства права, законності, народного суверенітету, рівності громадян перед законом та їх участі в управлінні місцевими справами. Конституційні положення визначають організацію та діяльність системи місцевого самоврядування, а також відображають основні демократичні цінності держави, забезпечуючи її розвиток відповідно до європейських стандартів.

Важливими принципами місцевого самоврядування є організаційно-правова, матеріальна та фінансова самостійність органів місцевої влади, а також гласність і виборність їх діяльності. Органи місцевого самоврядування є юридичними особами та наділяються власними повноваженнями, у межах яких вони діють самостійно й несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до закону. Водночас законом їм можуть надаватися окремі повноваження органів виконавчої влади, під час здійснення яких вони перебувають під контролем відповідних державних органів.

Матеріальною та фінансовою основою місцевого самоврядування є комунальна власність територіальних громад, а також принцип поєднання місцевих і державних інтересів. До неї належать рухоме і нерухоме майно,

доходи місцевих бюджетів, земля, природні ресурси та інші кошти, що перебувають у власності громад. Саме завдяки наявності власних ресурсів органи місцевого самоврядування можуть реалізовувати соціальні та інфраструктурні проєкти, забезпечувати розвиток територій і надавати населенню необхідні публічні послуги.

Важливим принципом є також підзвітність і відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед територіальними громадами. Органи місцевої влади повинні діяти в інтересах населення, звітувати про результати своєї діяльності та забезпечувати ефективне управління комунальним майном і бюджетними коштами. Крім того, важливими є принципи законності та судового захисту, що гарантують дотримання прав місцевого самоврядування та можливість їх захисту в суді. Також органи місцевого самоврядування мають право отримувати необхідну інформацію від підприємств, установ та організацій для вирішення питань місцевого значення.

Важливе значення має і державна підтримка місцевого самоврядування, оскільки держава гарантує територіальним громадам право на самостійне вирішення питань місцевого значення та створює умови для здійснення їхніх повноважень.

Практичне втілення принципів місцевого самоврядування в Україні найбільш активно розпочалося після Революції Гідності, коли держава взяла курс на європейську інтеграцію та реформування системи влади. Хоча спроби реформування місцевого самоврядування здійснювалися з моменту проголошення незалежності України, тривалий час їх реалізації перешкоджали політичні суперечності, економічні труднощі та недосконалість системи організації влади на місцях. Унаслідок цього багато органів місцевого самоврядування не могли ефективно виконувати власні та делеговані повноваження.

Важливим етапом реформування стала децентралізація влади, проголошена у 2014 році. Її основною метою було створення ефективної

системи місцевого самоврядування, розширення повноважень місцевих органів влади та забезпечення їх фінансової самостійності. У ході реформи були створені об'єднані територіальні громади, які отримали більше можливостей для самостійного управління місцевими ресурсами та розвитку своїх територій.

Результатом децентралізації стало посилення ролі органів місцевого самоврядування у вирішенні питань місцевого значення. Територіальні громади отримали право самостійно розпоряджатися частиною бюджетних коштів, реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, розробляти програми місцевого розвитку та створювати умови для залучення інвестицій. Крім того, реформа сприяла зміцненню матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування, а також підвищенню якості надання публічних послуг населенню.

Важливим проявом практичного втілення принципів місцевого самоврядування є право територіальних громад самостійно управляти комунальною власністю. Органи місцевого самоврядування можуть від імені громади розпоряджатися майном, передавати його в оренду, укладати договори та реалізовувати спільні проекти. Це сприяє фінансовій самостійності громад, розвитку місцевої інфраструктури та більш ефективному використанню ресурсів.

Позитивні результати реформи стали помітними вже в перші роки її реалізації. Органи місцевого самоврядування отримали ширші владні повноваження, право на прямі міжбюджетні відносини та додаткові джерела наповнення місцевих бюджетів. Водночас процес децентралізації виявив і певні проблеми, зокрема нерівномірність розвитку громад, недостатній рівень фінансового забезпечення окремих територій та складнощі у взаємодії місцевої та державної влади. Проте загалом реформа децентралізації стала важливим кроком у реалізації принципів місцевого самоврядування в Україні.

Таким чином місцеве самоврядування є не лише елементом державної системи, а й важливим показником розвитку демократії. Реформа

децентралізації показала, що передача повноважень і ресурсів громадам дає можливість ефективніше вирішувати місцеві проблеми та посилює відповідальність влади перед людьми. Попри наявні труднощі й нерівномірний розвиток окремих громад, подальше зміцнення місцевого самоврядування залишається важливою умовою демократичного розвитку України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбатюк М. В. Реформа децентралізації в Україні: проблеми здійснення в умовах суспільної кризи. *Політичні дослідження*. 2021. № 1'. С. 22–40.
2. Пирога І.С., Пирога М.І. Конституційні основи місцевого самоврядування в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 167–172.
3. Піддубна В., Панфілова-Турчіна А. Правові форми участі територіальної громади в цивільних правовідносинах. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 90. С. 163–169.
4. Теремцова Н. В. Загальні принципи організації місцевого самоврядування. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2022. № 4, т. 123. С. 61–65.
5. Чудик Н.О., Мудрак Р.М. Імплементация принципів Європейської хартії місцевого самоврядування у вітчизняну систему місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2013. Випуск 23, том 1. С. 148-151
6. Чудик Н.О. Історія статутів територіальних громад. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2013. Випуск 22, том 1. С. 122-124